

უცნობი კოლექციის შესახებ

ესკიზების კოლექცია

ირმა დოლიძე

საკვანძო სიტყვები: თეატრალური, სასცენო, ინსტიტუტი, მუზეუმი, რეპერტუარი, დეკორატიული, მხატვრობა, საკურსო და სადიპლომო სპექტაკლები, გაფორმება...

საქართველოს შოთა რუსთაველის თეატრისა და კინოს სახელმწიფო უნივერსიტეტის მუზეუმში, რომელიც სხვადასხვა სახით („ინტერნაციონალური მეგობრობის კაბინეტი“, „თეატრის ისტორიის კაბინეტი“) 1970 წლიდან არსებობს, დაცულია ფოტო, სახვითი და ბეჭდური კოლექციები უნივერსიტეტის და, ზოგადად, თეატრისა და კინოს ისტორიის შესახებ. მათ შორისაა 1939 წლიდან დღემდე დადგმული სპექტაკლების რეპერტუარები, აფიშები, პროგრამები, ფოტოები, ხელოვნების ცნობილ მოღვაწეთა პირადი არქივები, სამეცნიერო კვლევები და სხვ. მუზეუმში დაცულ მასალებს შორის აღსანიშნავია ესკიზების კოლექცია, რომელიც აქამდე შესწავლის საგანი არ გამხდარა და უცნობია სპეციალისტებისა და ფართო საზოგადოებისათვის.

საქართველოს შოთა რუსთაველის თეატრისა და კინოს სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თავდაპირველად როგორც „სასცენო ხელოვნების“ ინსტიტუტი, 1923 წელს, აკ. ფალავას მიერ შექმნილი დრამატული სტუდიის ბაზაზე დაარსდა. თავად იყო სათეატრო ინსტიტუტის პირველი რექტორიც, სამხატვრო ხელმძღვანელი კი - კ. მარჯანიშვილი. 1926 წელს ინსტიტუტმა შეწყვიტა არსებობა და 1939 წლის 1 სექტემბერს აკ. ხორავასა და აკ. ფალავას თაოსნობით კვლავ აღდგა. აკ. ხორავა გახდა აღდგენილი თეატრალური ინსტიტუტის რექტორი, აკ. ფალავა – პრორექტორი. 1923 წლის მსგავსად, 1939 წელსაც, თეატრალურმა ინსტიტუტმა რუსთაველის თეატრის შენობაში დაიღო ბინა. სწორედ ამ პერიოდიდან მოყოლებული, მუზეუმში თავმოყრილია ინსტიტუტში დადგმული სპექტაკლების ესკიზები. შედარებით სრულადაა წარმოდგენილი 1940-იანი, 1950-იანი და 1960-იანი წლების მასალები. მომდევნო პერიოდის

ესკიზები მცირე რაოდენობისაა, 1990-იანი წლების კი მხოლოდ რამდენიმე ერთეულს შეადგენს.

ესკიზების კოლექცია უკავშირდება თეატრალური ინსტიტუტის სასწავლო პროცესს და წარმოადგენს სამსახიობო ფაკულტეტის საკურსო და სადიპლომო სპექტაკლების მხატვრული გაფორმების ამსახველ ესკიზებს (ინსტიტუტში იდგმებოდა ერთი საკურსო სპექტაკლი III კურსზე და ორი სადიპლომო - IV კურსზე). გარდა ამისა, გვხვდება სხვადასხვა თეატრში (გრიბოედოვის სახ. თეატრი, მოზარდმაყურებელთა თეატრი, ბათუმის თეატრი და სხვ.) დადგმული სპექტაკლების დეკორაციათა და კოსტიუმების ესკიზებიც (მაგ. სარეჟისორო ფაკულტეტის სტუდენტების სპექტაკლები).

აღსანიშნავია, რომ ესკიზების ნაწილს ახლავს ანოტაციები (ისინი თეატრის ისტორიის კაბინეტის ფუნქციონირების პერიოდშია შესრულებული). ესკიზები ბეჭედდასმულია, საინვენტარო ნომრებით (ნუმერაციის ამსახველი ინვენტარიზაციის დოკუმენტი ვერ მოვიძიეთ. შტამპზე მითითებულია „რსს თეატრალური ინსტიტუტი, თ/ისტ. კაბინეტი“). სამწუხაროდ, ხშირ შემთხვევაში შტამპი უშუალოდ ფერწერულ ზედაპირზეა დასმული.

კოლექციაში დაცული ნიმუშების ქრონოლოგია გასული საუკუნის 40-იანი წლებიდან იწყება და 250-ზე მეტ ესკიზს აერთიანებს. ისინი შესრულებულია XX საუკუნის თეატრალურ-დეკორატიულ მხატვრობაში გამორჩეული ხელწერის მქონე ხელოვანთა მიერ: ირიწე შტენბერგი, დიმიტრი თავაძე, გივი ცერაძე, ბორის ლოკტინი, ფარნაოზ ლაპიაშვილი, ალექსანდრე თევზაძე, აივანგო ჭელიძე, თინათინ ჭეინე და სხვ. ეს სპექტაკლები დადგმულია აკაკი ხორავას, აკაკი ფალავას, აკაკი ვასაძის, დიმიტრი ალექსიძის,

ლილი იოსელიანის, მიხეილ თუმანიშვილის, გიგა ლორთქიფანიძის და სხვა ცნობილი მსახიობებისა და რეჟისორების მიერ. ესკიზების ნაწილზე იკითხება მათი ავტოგრაფები და სამუშაო პროცესის ამსახველი მინაწერები: „ვამტკიცებ“, „უნდა გადაკეთდეს“, „მისაღებია“ და სხვ..

ესკიზებთან ერთად, მუზეუმში დაცულია ინსტიტუტში დადგმული სპექტაკლების რეპერტუარები შესაბამისი ინფორმაციით (პრემიერის დღე, პიესის ავტორი, დამდგმელი რეჟისორი, მხატვარი, კომპოზიტორი და ა.შ). რეპერტუარის ერთი დოკუმენტი 1940-1959 წლებით თარიღდება (მასზე მითითებულია „თეატრალური ინსტიტუტის რეპერტუარი 1940 წლიდან დღემდე“). რეპერტუარში 126 სპექტაკლია შეტანილი. იწყება 1940 წლის 25 მაისს აკ. ვასაძის მიერ დადგმული სპექტაკლით „პავლე გრეკოვი“ და სრულდება კ. პატარიძის სპექტაკლით „მოხუცი“, რომლის პრემიერაც 1959 წლის 1 ივლისს შედგა. ამ დოკუმენტის გარდა, მუზეუმში ინახება „რუსთაველის სახელობის თბილისის სახელმწიფო თეატრალური ინსტიტუტში დადგმული საკურსო და სადიპლომო სპექტაკლების აღრიცხვის ჟურნალი 1939 წლიდან“, რომელიც 1968-1969 სასწავლო წლით სრულდება. აღნიშნული დოკუმენტები უმნიშვნელოვანესი წყაროა მუზეუმის კოლექციაში დაცული ესკიზების იდენტიფიცირებისთვის. რეპერტუარების მიხედვით, გემოაღნიშნული მხატვრების გარდა, თეატრალური ინსტიტუტში სპექტაკლებს აფორმებენ: ირ. გამრეკელი, ს. ვირსალაძე, გ. თოთიბაძე, გ. გუნიას, თ. გოცაძე, ივ. ასკურავა და სხვ. თვალის ერთი გადავლევითაც კი ნათელია, რომ თეატრალური ინსტიტუტის სპექტაკლების გაფორმებაზე მუშაობდნენ მხატვრები, რომელთაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს XX საუკუნის ქართული მხატვრობის, მათ შორის, თეატრალურ-დეკორატიული მხატვრობის ისტორიაში.

ესკიზების ავტორებს შორის ფიგურირებენ მხატვრები, რომლებიც თეატრალური ინსტიტუტში ათწლეულების განმავლობაში აფორმებენ საკურსო და სადიპლომო სპექტაკლებს. ასე მაგალითად, 1940-იან წლებში შესრულებული ესკიზები რამდენიმე მხატვარს ეკუთვნის და ისინი მომდევნო პერიოდებშიც აგრძელებენ მუშაობას: დ. თავაძე (1940-

1968), ა. თევზაძე (1940-1951), ბ. ლოკტინი (1944-1966), გ. ცერაძე, (1957-1969). არიან მხატვრები, რომელთა სახელებსაც მხოლოდ ერთეული სპექტაკლების გაფორმება უკავშირდება: ი. გამრეკელი (1940), ს. ვირსალაძე (1945).

1950-იანი წლებიდან თეატრალური ინსტიტუტში სპექტაკლებს აფორმებენ ირ. შტენბერგი (1951-1968), ფ. ლაპიაშვილი (1951-1961). განსაკუთრებით ნაყოფიერია ამ პერიოდში გ. ცერაძის მოღვაწეობა. მას ათეულობით წარმოდგენა აქვს გაფორმებული. არაერთ სპექტაკლზე მუშაობს დ. თავაძეც.

1970-იანი წლების ესკიზებიდან კოლექციაში მხოლოდ ორიოდ ნიმუშია დაცული. 1980-იანი წლების ესკიზები ვერ მოვიძიეთ (შესაძლოა, ჯერ არ არის იდენტიფიცირებული). 1990-იანი წლების რამდენიმე სპექტაკლის ესკიზი კი თ. ჰეინეს (1994-1999) ეკუთვნის.

მუზეუმის კოლექციის შესწავლა მნიშვნელოვანია ამ მხატვრების შემოქმედების სრულფასოვნად წარმოჩენისთვისაც.

აღსანიშნავია, რომ ესკიზების ნაწილს ახლავს თეატრალური ინსტიტუტის რექტორის, ან/და დამდგმელი რეჟისორის, ან/და მხატვრის ხელმოწერები, თარიღი. ზოგჯერ შეფასებითი ხასიათის მინაწერები, ზოგჯერ ყველაფერი ერთად და ზოგჯერ საერთოდ არაფერი. ამით, კოლექციის ფასეულობა კიდევ უფრო იზრდება. ერთი მხრივ, ჩვენს ხელთაა XX საუკუნის სხვადასხვა პერიოდში და სხვადასხვა მხატვრის მიერ შესრულებული თეატრალურ-დეკორატიული ხელოვნების ნიმუშები და, მეორე მხრივ, ამავე ნიმუშებზე შემორჩენილია ქართული სათეატრო ხელოვნების ცნობილ მოღვაწეთა (რეჟისორები, მხატვრები, მსახიობები) ავტოგრაფები. ხშირად გვხვდება აკ. ხორავას დ. ალექსიძის, მ. კვესელავას, ლ. კიკნაძის, ი. თავაძის ხელმოწერები. ყველა მათგანი სხვადასხვა დროს თეატრალური ინსტიტუტის რექტორი იყო (1939-1973 წლებში), რაც ცხადყოფს საკურსო და სადიპლომო სპექტაკლებზე მუშაობის მნიშვნელოვნებას.

მუზეუმის ესკიზების კოლექცია ქართული სცენოგრაფიის ისტორიის ერთგვარ ექსკურსსაც გვთავაზობს. მასში ცხადადაა ასახული XX საუკუნის ქართულ ხელოვნებაში მიმდინარე პროცესები და

მხატვრული ტენდენციები. „1930-1940-იანი წლების ქართულ სასცენო მხატვრობაში სულ უფრო იჩენს თავს ფერწერული დეკორაციებით გატაცება. ესაა პერიოდი, როდესაც მხატვრები, საბჭოთა იდეოლოგიური ზეწოლის გამო, უარს ამბობენ კონსტრუქტივიზმზე. ამიერიდან ის მოდერნისტულ-ფორმალისტურ მიმდინარეობად ცხადდება და საკმაოდ მკაცრად იდევნება. ესაა რეალიზმის პრინციპების განმტკიცების ხანა. თეატრში რეალიზმი ზოგჯერ ნატურალიზმშიც გადადიოდა, რაც, თავის მხრივ, თეატრალური ხელოვნების პირობითობის გაუთვალისწინებლობას იწვევდა, ზღუდავდა მას და გარკვეულ ჩარჩოში აქცევდა. ამიერიდან სასცენო სივრცე ორგანომილებიანი დაზგური ფერწერის ნიმუშის პრინციპით იგება და სცენის კოლოფში „ჩასმული“ სურათის შთაბეჭდილებას ახდენს. სპექტაკლის გაფორმებაში დაწვრილებითი თხრობითობისკენ, დაკონკრეტებისკენ სწრაფვამ იძქლავრა, იმატა ყოფითმა ელემენტებმა, დეტალიზაციამ. მიუხედავად იმისა, რომ ქართულ თეატრში იმხანად მომუშავე მკვეთრი ინდივიდუალურობით და შემოქმედებითი ხელწერით გამორჩეული მხატვრები ცდილობენ, თავი დააღწიონ „ზედმეტ ნატურალიზმს“ და შეინარჩუნონ ამ ხელოვნების სპეციფიკურობა, მისი სამეტყველო ენის პირობითობის ხარისხი, ისინი მაინც ვერ ასცდნენ დროით მოტანილ იდეოლოგიურ მოთხოვნებს. ამ პერიოდში თეატრში აგრძელებს მოღვაწეობას 1920-იანი წლების ბოლოდან მოსულ გამოჩენილ მხატვართა მთელი პლეადა: ე. ახვლედიანი, დ. კაკაბაძე, ლ. გუდიაშვილი, თ. აბაკელია, ს. ვირსალაძე, ს. ქობულაძე, ი. შარლემანი, მ. გოცირიძე, კ. სანაძე, ი. შტენბერგი, დ. თავაძე, ა. თევზაძე.“¹

1940-იანი წლების სპექტაკლების დიდი ნაწილი თეატრალურ ინსტიტუტში სწორედ დ. თავაძისა და ა. თევზაძის მიერაა გაფორმებული.

კოლექციის უადრესი ნიმუშები დ. თავაძეს ეკუთვნის. ეს არის 1940 წელს აკ. ვასაძის მიერ დადგმული სპექტაკლისთვის - ბ. ვოიტეხოვის, ლ. ლენჩის „პავლე გრეკოვი“, შექმნილი ესკიზები. ცხრავე მათგანი დეკორაციის ესკიზია დ. თავაძის და აკ. ხორავას ავტოგრაფებით (სურ.1).

რეპერტუარის რიგით მეორე სპექტაკლის - ა. ცაგარელის „რაც გინახავს, ვეღარ ნახავ“ (რეჟ. კ. პატარიძე) - მხატვრული გაფორმება ეკუთვნის ირ. გამრეკელს. სწორედ მისი სახელია მითითებული სპექტაკლების აღრიცხვის ჟურნალში, თუმცა რეპერტუარის მეორე დოკუმენტში მხატვრის გრაფა ცარიელია და პრემიერის თარიღიც გადაშლილი. ვერ მივაკვლიეთ ამ სპექტაკლის ეკიზებსაც. თავისთავად ის ფაქტი, რომ ირ. გამრეკელი თეატრალური ინსტიტუტის აღდგენის საწყისებიდანვე მონაწილეობს სასწავლო სპექტაკლების გაფორმებაში - მრავლისმეტყველია. მეტად მისი სახელი რეპერტუარში აღარ გვხვდება (მხატვარი გარდაიცვალა 1943 წელს). დ. თავაძე და ა. თევზაძე კი აქტიურად მონაწილეობენ ინსტიტუტის სასწავლო-შემოქმედებით ცხოვრებაში, მათ მიერ გაფორმებული არაერთი სპექტაკლის ესკიზია დაცული მუზეუმში.

აღდგენილი თეატრალური ინსტიტუტის პირველ სასწავლო წელს (1939-1940) დადგმული სამი სპექტაკლიდან ბოლოა: ი. ჭავჭავაძის „მაჭანკალი“ (1940. რეჟ. აკ. ვასაძე). მხატვარი ა. თევზაძე. კოლექციაში სპექტაკლის შვიდი ესკიზია. სავარაუდოდ, მხატვარმა ესკიზების რამდენიმე ვარიანტი შექმნა. ნაწილზე მითითებულია - I, ნაწილზე კი II ვარიანტი. მუზეუმში, ასევე, ინახება ამავე სპექტაკლის აკვარელში შესრულებული ესკიზები. ისინი მსგავსებასთან ერთად (კომპოზიცია, იდენტური დეტალები), განსხვავებულია ფერწერული გადაწყვეტით, სივრცის ორგანიზების პრინციპით. მიუხედავად იმისა, რომ ესკიზები ავტოგრაფების გარეშეა, ყველა მათგანი, სავარაუდოდ, ერთ მხატვრს უნდა ეკუთვნოდეს. „მაჭანკალი“ რეპერტუარის მიხედვით აღარ განხორციელებულა (1968-69 სასწავლო წლის ჩათვლით). ეს გარემოება ამყარებს ჩვენს მოსაზრებას სპექტაკლისთვის ესკიზების სხვადასხვა ვარიანტისა და ერთი ავტორის შესახებ.

1946 წლით თარიღდება საკურსო სპექტაკლისთვის - ჯ. სინგის „გმირი“ - შესრულებული ესკიზი (1947. რეჟ. ს. ჭელიძე), მხატვარი დ. თავაძე.

რეჟისორი სერგო ჭელიძე საქართველოს სხვადასხვა თეატრებში მოღვაწეობდა, 1944-1948 წლებში

¹ თუმანიშვილი, რუსთაველის თეატრი, 2015

კი რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო თეატრშია. სწორედ ამ პერიოდშია დადგმული სპექტაკლიც. დ. თავაძე კი, რომელმაც 1930 წელს დაამთავრა თბილისის სამხატვრო აკადემია (ფერწერისა და გრაფიკის მიმართულებით), იმ დროისათვის რუსთაველის თეატრის მხატვარია. 1948 წლიდან ამავე თეატრის მთავარი მხატვარი, 70-იანი წლებიდან სიცოცხლის ბოლომდე (1990) კი დამდგმელი მხატვარი.

გასათვალისწინებელია, რომ თეატრალური ინსტიტუტის რექტორი აკ. ხორავა, ამავდროულად, რუსთაველის თეატრის ერთ-ერთი ხელმძღვანელია 1935 წლიდან. (1949-1955 წლებში - დირექტორი). თეატრალურ ინსტიტუტში კი არაერთ სპექტაკლზე მუშაობენ საქართველოს ერთ-ერთი ყველაზე წარმატებული - რუსთაველის თეატრის რეჟისორები და მხატვრები.

მუზეუმში დაცული ესკიზების მიხედვით, ინსტიტუტში დ. თავაძეს გაფორმებული აქვს სპექტაკლები 1940-1968 წლებში. მათი რაოდენობა სამ ათეულს აღემატება. განსაკუთრებით ნაყოფიერია მისი მოღვაწეობა 50-იან წლებში. ასე მაგ., 1950-1955 წლებში შექმნილი აქვს ესკიზები ორი ათეული სპექტაკლისთვის. კოლექციაში დაცულია მხატვრის მიერ 1950-იან წლებში შესრულებული ესკიზები სპექტაკლებისთვის: ა. ცაგარელის „ხანუმა“ (1952. რეჟ.: აკ. ვასაძე, აკ. დვალიშვილი); პ. კაკაბაძის „ყვარყვარე თუთაბერი“ (1953. რეჟ.: ო. გვიჩია, გ. სებისკვერიძე); უ. შექსპირის „მეთორმეტე ღამე“ (1955. რეჟ. დ. ალექსიძე); ჟან პოლ სარტრის „ლიზი მაკ'კეი“ (1956. დადგმა: ლ. მირცხულავა, გ. ჟორდანია, კ. ლლონტი, ნ. გაჭავა, რ. კაცია, თ. მესხი, ვ. რცხილაძე, ა. ნინუა, შ. გაწერელია, ნ. მჭედლიძე. ეს სარეჟისორო ფაკულტეტის IV კურსის საკურსო სპექტაკლი იყო. ესკიზებთან ერთად, ყურადღებას იქცევს ფანქრით შესრულებული ქალაქის ხედების ჩანახატები); (სურ.2) ა. შირვანზადეს „პატიოსნებისთვის“ (1955. რეჟ. ა. გამსახურდია. არატიპურია სპექტაკლისთვის შექმნილი ესკიზები, უკანა სიბრტყეზე დეკორაციის ამსახველი იმავე კომპოზიციის ფანქრით შესრულებული ვარიაციებით); ა. ცაგარელის „ციმბირელი“ (1956. რეჟ. კ. პატარიძე. პიესა დაიდგა 1948 წელსაც. მხატვარი ამ შემთხვევაშიც დ. თავაძე იყო). ეს ესკიზები დ. თავაძის მიერ ინსტიტუტში გაფორმებული სპექტაკლების მხოლოდ ნაწილია. ექვს ათეულ წელზე

მეტი იმუშავა დ. თავაძემ (1911-1990) რუსთაველის თეატრში. იყო ერთ-ერთი წამყვანი მხატვარი. 150-ზე მეტი სპექტაკლი აქვს გაფორმებული სხვადასხვა თეატრში. მათ რიცხვში არ შედის თეატრალურ ინსტიტუტში გაფორმებული წარმოდგენები. იგი თანამშრომლობდა ქართული თეატრის თითქმის ყველა ცნობილ რეჟისორთან.

დ. თავაძესთან ერთად თეატრალურ ინსტიტუტში სპექტაკლებს აფორმებს მხატვარი ა. თევზაძე. მისი მოღვაწეობა აქ 1940-1951 წლებს მოიცავს და აღდგენილი ინსტიტუტის საწყისებს უკავშირდება. ამ პერიოდში ა. თევზაძემ შვიდი სპექტაკლი გააფორმა. ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ 1940 წელს დადგმული ი. ჭავჭავაძის „მაჭანკალი“. ამავე წელსაა შესრულებული ესკიზები სპექტაკლისთვის ა. ოსტროვსკის „ნიტიერნი და თავყანისმცემელნი“ (პრემიერა შედგა 1941 წ. რეჟ. დ. ალექსიძე). მუზეუმში დაცულია სადიპლომო სპექტაკლისთვის შესრულებული სამი - დეკორაციის, ექვსი კი ტიპაჟებისა და კოსტიუმების ამსახველი ესკიზი. აღნიშნული ნიმუშები ათვალსაჩინოებს ა. თევზაძის ხელწერას და მოქმედ გმირთა სახასიათო სახეების შექმნის ოსტატობას (ესკიზები ხელმოუწერელია). იდენტურია მიდგომა 1941 წელს დადგმულ სპექტაკლში ვ. გუნიას „ადვოკატთან“. მუზეუმში დაცული რვა ესკიზიდან მხოლოდ ერთია დეკორაციის, დანარჩენი პერსონაჟებს ასახავს. ძუნწი, მაგრამ გამომსახველი ხერხებით, მხატვარი გმირების მკვეთრად გამოხატულ სახასიათო სახეებს ქმნის (სურ.3). რეალისტურად გადმოცემულ გარემოსა და დეტალებზე აქცენტირებით ხასიათდება აკ. ვასაძის მიერ დადგმული სპექტაკლისთვის - გ. ერისთავის „დავა“ - შესრულებული ესკიზები (1941). ფაქიზი და ამავდროულად ჟღერადი კოლორით გამოირჩეული ეს ნიმუშები ტიპურია ა. თევზაძის ხელწერისთვის.

ბორის ლოკტინის სახელს უკავშირდება 1944-1952 წლებში შესრულებული ათამდე სპექტაკლის მხატვრული გაფორმება (რეპერტუარის მიხედვით მას 18 სპექტაკლზე უმუშავია). მუზეუმში ინახება მხატვრის მიერ შესრულებული ესკიზები სპექტაკლებისთვის: ა. არბუზოვის, ა. გლადკოვის „უკვდავი“ (1944. რეჟ. დ. ალექსიძე); მ. გორკის „უკანასკნელი“ (1946. რეჟ. დ. ალექსიძე. დაცულია დეკორაციის ორი

ესკიზი და ერთი პერსონაჟთა ჯგუფური გამოსახულებით. ეს მრავალფეროვანი კომპოზიცია 12 ინდივიდუალური, მკაფიოდ გამოხატული ხასიათის მქონე გმირს აერთიანებს. დეტალურადაა გადმოცემული კოსტიუმები, აქცენტირებულია ფიგურათა სახასიათო პლასტიკა. მრავალრიცხოვანი ავტოგრაფები და რეზოლუციები ახლავს დეკორაციის ესკიზსაც: „მხატვარი ლოკტინი“, „ესკიზი ჩემი აზრით მისაღები და. ალექსიძე“, „ამხ. ელიბ. ვამტკიცებ. ხარჯთაღრიცხვა წარმომიდგინეთ მ/ხ-სთვის. აკ. ხორავა“, „სასწავლო წელი. პირველი წარმოდგენა“; (სურ.4); პ. ბომარშეს „ფიგაროს ქორწინება“ (1947. რეჟ. დ. ალექსიძე. სპექტაკლი განმეორებით დაიდგა 1951 წელს); ი. იალუნერის „საამო საზრუნავი“ (1949. რეჟ. ალ. მიქელაძე); კ. სიმონოვის „სხვისი ჩრდილი“ (1949. რეჟ. აკ. ვასაძე); ა. ოსტროვსკის „უდანაშაულო დამნაშავე“ (1950. რეჟ. დ. ალექსიძე); ბ. ლავრენევის „ამერიკის ხმა“ (1950. რეჟ. აკ. ფალავა).

ბორის ლოკტინის (1905-1980) შემოქმედებითი მოღვაწეობა უმეტესწილად ა. გრიბოედოვის სახელობის თეატრს უკავშირდება. 1938 წლიდან იგი ამ თეატრის მხატვარ-დეკორატორია. თეატრალური ინსტიტუტის აღდგენისთანავე (1939) ბ. ლოკტინი ინსტიტუტში მხატვარ-დეკორატორად მუშაობს. მხატვარმა აქ ათეულობით სპექტაკლი გააფორმა. იგი ნაყოფიერად თანამშრომლობდა, ასევე, მოზარდ მაყურებელთა რუსულ თეატრთან. ზემოთ აღნიშნული მხატვრებისგან განსხვავებით, მხოლოდ ბ. ლოკტინის ბიოგრაფიაში გვხვდება თეატრალური ინსტიტუტში მოღვაწეობის აღნიშვნის ფაქტს.

1950-იანი წლებში ბ. ლოკტინთან ერთად თეატრალური ინსტიტუტში სპექტაკლების გაფორმებაზე მუშაობენ ირ. შტენბერგი და ფ. ლაპიაშვილი. რაოდენობრივად, ყველაზე მეტი სპექტაკლი ამ პერიოდში გ. ცერაძეს აქვს გაფორმებული.

რეპერტუარის მიხედვით ი. შტენბერგს არაერთი წარმოდგენა აქვს ინსტიტუტში გაფორმებული. კოლექციაში დაცულ ესკიზებს შორის მხატვარს ეკუთვნის: ტ. და ი. პირიეგების „ლუტონინის ოჯახი“ (1951) და ალ. კორნეიჩუკის „პლატონ კრეჩეტი“ (1951) სპექტაკლებისთვის შესრულებული ესკიზები (სურ.5, 6). ორივე სპექტაკლის დამდგმელია ა. ხორავა. ესკიზებს ახლავს ირ. შტენბერგისა და აკ. ხორავას ავ-

ტოგრაფები. სპექტაკლისთვის „ლუტონინის ოჯახი“ მხატვარმა დეკორაციის ესკიზებთან ერთად, შექმნა მოქმედ გმირთა ამსახველი 14 ჩანახატი.

ირ. შტენბერგს (1903-1985) მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია სცენოგრაფიის ისტორიაში. 1930-იანი წლებიდან ის აქტიურად თანამშრომლობს სხვადასხვა თეატრთან, უმეტესწილად ა. გრიბოედოვის სახელობის რუსულ დრამატულ თეატრთან და თბილისის მუსიკალური კომედიის თეატრთან. გაფორმებული აქვს სამასზე მეტი დადგმა. მათ რიცხვში არ შედის თეატრალური ინსტიტუტის სპექტაკლები. მხატვარი აქ 1951 წლიდან მოღვაწეობს. სპექტაკლებს აფორმებს 1952, 1954, 1957, 1963 და 1968 წლებში. ინსტიტუტის რეპერტუარის შესაბამისად, ირ. შტენბერგს აქ 14 სპექტაკლი აქვს გაფორმებული. მისი ნამუშევრები დაცულია მხატვრის ოჯახში, საქართველოს ეროვნული მუზეუმისა და კულტურის ისტორიის მუზეუმის არქივებში, საქართველოსა და უცხოეთის კერძო კოლექციებში. ამიერიდან მათ რიცხვს თეატრისა და კინოს უნივერსიტეტიც შეუერთდება.

1950-იან წლებში თეატრალური ინსტიტუტში სპექტაკლებს აფორმებს ფარნაოზ ლაპიაშვილი (1917-1994). ამ დროისათვის ის უკვე მრავალმხრივი და ფართო დიაპაზონის მხატვარია. მუშაობს დრამატულ, საოპერო თეატრებში. აფორმებს საბალეტო სპექტაკლებს, კინოფილმებს („ქეთო და კოტე“ (1948), „მაგდანას ლურჯა“ (1955), „ცისკარა“ (1955), „რაც გინახავს ვეღარ ნახავ“ (1965) და სხვ.).

რეპერტუარის მიხედვით, თეატრალური ინსტიტუტში ფ. ლაპიაშვილს 1951-1961 წლებში რვა სპექტაკლი აქვს გაფორმებული. მათგან კოლექციაში დაცულია 1951-1954 წლებში დადგმული სპექტაკლების ესკიზები. კერძოდ, ა. აფინოგენოვის „მაშენკა“ (1951. რეჟ. ა. დვალისხილი). დეკორაციის სამი ესკიზიდან ერთი ფანქრითაა შესრულებული, რაც ფ. ლაპიაშვილის ერთგვარ მახასიათებლადაც შეგვიძლია მივიჩნიოთ. ფანქრითაა შექმნილი ესკიზები სპექტაკლებისთვის მ. გორკის „უკანასკნელი“ (1953. რეჟ. დ. ალექსიძე). ვ. გაბესკირიას „გაზაფხულის დილა“ (1954, რეჟ. აკ. ვასაძე) (სურ.7). ა. ოსტროვსკის „დაგვიანებული სიყვარული“ (1954. რეჟ. დ. ალექსიძე. მხატვრისეული გადაწყვეტა ამ ესკიზებში (1950-იანი წლები) მოკლებულია სცენურ პირობითობას.

დეტალიზებული გარემო მაყურებელს თხრობისა და რეალური სივრცის განცდას უჩენს. ფერში შესრულებულ ესკიზებში კი დინამიკურ მონასმთან შეჯერებული დეკორატიულობისკენ სწრაფვის ტენდენცია იჩენს თავს.

ფ. ლაპიაშვილს ასზე მეტი სპექტაკლი აქვს გაფორმებული საქართველოსა და სხვა ქვეყნების თეატრებში. თეატრალურ ინსტიტუტში შექმნილი ესკიზებიც ამ გამორჩეული ხელოვანის მრავალმხრივი შემოქმედების განუყოფელ ნაწილად უნდა მოვიაზროთ.

კოლექციაში დაცულ ესკიზებს შორის რაოდენობრივად ყველაზე მეტი გ. ცერაძეს (1931-1987) ეკუთვნის. ინსტიტუტის რეპერტუარში 1957-1969 წლებში დადგმული წარმოდგენების უდიდესი ნაწილი მის მიერაა გაფორმებული. ჯამში ეს 81 სპექტაკლია. ვინაიდან სპექტაკლების აღრიცხვის ჟურნალი 1968-1969 სასწავლო წლით სრულდება, ეს მონაცემებიც მხოლოდ ნაწილობრივ ასახავს გ. ცერაძის ინსტიტუტში მოღვაწეობის პერიოდს. სრულიად ახალგაზრდა მხატვარი, რომელმაც 1956 წელს დაამთავრა თბილისის სამხატვრო აკადემიის ფერწერის ფაკულტეტი, 1957 წელს თეატრალურ ინსტიტუტში აფორმებს თავის პირველ სპექტაკლს - „ჯარისკაცის გული“ (რეჟ. აკ. ხორავა). აქედან მოყოლებული 22 წლის განმავლობაში გ. ცერაძე ინსტიტუტის მხატვარ-დეკორატორია (1979 წლამდე). პარალელურად მუშაობდა მოზარდმაყურებელთა რუსულ თეატრში მთავარ მხატვრად (1961-1974). გაფორმებული აქვს სპექტაკლები კ. მარჯანიშვილის და ა. გრიბოედოვის სახელობის თეატრებში, ცხინვალის თეატრში.

მუზეუმის კოლექციაში დაცულია გ. ცერაძის მიერ თეატრალურ ინსტიტუტში გაფორმებული შემდეგი სპექტაკლების ესკიზები: ა. ცაგარელის „ციმბირელი“ (1957. რეჟ. ა. ხორავა); ა. კრონინის „იუპიტერი იცინის“ (1958. რეჟ. ა. მიქელაძე); მოლიერის „ძალად ექიმი“ (1957. რეჟ. კ. პატარიძე); მ. სებასტიანის „უსახელო ვარსკვლავი“ (1958. რეჟ. ა. თავზარაშვილი. ერთ-ერთ ესკიზზე დ. ალექსიძის საინტერესო რეზოლუციას ვეცნობით: „დამტკიცდეს. მხოლოდ მეორე მოქმედება გადაკეთდეს. სურათი უნდა გადაწყდეს ვერტიკალში დეკორაციები შესრულდეს ზუსტად...ესკიზების მიხედვით... ფერწე-

რის მანერაში., დ. ალექსიძე 19 30/IV 58.“); მ. გორკის „მზის შვილები“. სპექტაკლი დაიდგა: 1950 წელს (რეჟ. დ. ალექსიძე, მხ. ბ. ლოკტინი). ასევე, 1958 (რეჟ. ა. გამსახურდია) და 1960 (რეჟ. ა. მიქელაძე) წლებში. ორივე სპექტაკლის მხატვარია გ. ცერაძე; ვ. ჰიუგოს „ანჟელო“ (1958. რეჟ. ა. ხორავა); ჯ. პრისტლის „საუნჯე“ (1958. რეჟ. გ. ლორთქიფანიძე); ა. ჩეხოვის „დათვი“ (1959. რეჟ. აკ. ფაღავა); მ. გორკის „მოხუცი“ (1959. რეჟ. კ. პატარიძე); ა. წერეთელის „ბუთიაობა“ (1959. რეჟ. ა. ფაღავა); ა. მილერის „სეილემის პროცესი“ (1960. რეჟ. ა. მიქელაძე); (სურ. 8); ა. ფრანსის „მუნჯი ცოლი“ (1959. რეჟ. ა. ფაღავა); პ. კალდერონის „სიყვარულთან არ ხუმრობენ“ (1960. რეჟ. გ. ღვინიაშვილი); ო. ჩიკავაძის „თხუნელა“ (1960. რეჟ. აკ. ვასაძე); პ. მერიმეს „ცა და ჯოჯოხეთი“ (1960. რეჟ. ა. ფაღავა) და ა.შ.

ამრიგად, 1940-1960-იან წლებში თეატრალურ ინსტიტუტში სპექტაკლებს აფორმებენ: დ. თავაძე, ირ. გამრეკელი, ა. თევზაძე, ბ. ლოკტინი, ს. ვირსალაძე, ფ. ლაპიაშვილი, ირ. შტენბერგი, ივ. ასკურავა. გ. თოთიბაძე, გ. ცერაძე, თ. გოცაძე, ე. დონცოვა, ა. ჯემილიშვილი, გ. გუნია, თ. სამსონაძე. რეპერტუარის მიხედვით, სასწავლო სპექტაკლებზე სამხატვრო აკადემიის სტუდენტებიც მუშაობენ.

მუზეუმში დაცული საკურსო და სადიპლომო სპექტაკლებისთვის შექმნილი ესკიზები რაოდენობრივად, ქრონოლოგიური და ტიპოლოგიური თვალსაზრისით დიდი მოცულობის მასალაა. კოლექცია კვლევის პროცესშია. ამიტომ წარმოდგენილი მხატვრების რიცხვს შესაძლოა დაემატოს ახალი სახელები ან უკვე ცნობილი მხატვრების შემოქმედება შეიცვას ახალი ნამუშევრებით. ამ კოლექციის მნიშვნელობა ქართული სცენოგრაფიის ისტორიისათვის იმაშიც მდგომარეობს, რომ მხატვართა შემოქმედება, რომელიც მეტ-ნაკლები სისრულითაა შესწავლილი, აღნიშნულ მასალას არ მოიცავს. შესაბამისად, მისი სამეცნიერო მიმოცეცვაში შემოტანა საშური საქმეა. ფასეულია იგი თეატრისა და კინოს უნივერსიტეტის თითქმის საუკუნოვანი ისტორიის რეკონსტრუქციისთვისაც. მისი, როგორც უმაღლესი სახელოვნებო სასწავლებლის, საუკეთესო გამოცდილებისა და ტრადიციების გააზრება-გამიარებისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბელაშვილი თ., XX საუკუნის II ნახევრის ქართული სცენოგრაფიის მხატვრული მახასიათებლები რუსთაველის თეატრის დადგმების მიხედვით, რუსთაველის თეატრის სცენოგრაფია 1950-2000, თბილისი, 2019, გვ.7-36
- დარჩია ქ., ირინე შტენბერგი, 2014, <http://feminism-boell.org/ka/2014/06/06/irina-shtenbergi>
- ელიზბარაშვილი ნ., საქართველოს რუსი მხატვრები XX საუკუნე, თბილისი, 2007
- თუმანიშვილი ე., შოთა რუსთაველის სახელობის აკადემიური თეატრის მუზეუმში დაცული კოლექციის ზოგადი დახასიათებისათვის (XX ს-ის 20-40-იანი წლების ესკიზები), "ARS GEORGICA", ელექტრონული ჟურნალი, 2015 <http://www.georgianart.ge/index.php/ka/2010-12-03-16-25-41/177--xx-20-40-.html>
- ციციშვილი მ., ჭოლოშვილი ნ., ქართული მხატვრობა – განვითარების ისტორია XVIII-XX საუკუნეები, თბილისი, 2013
- ციციშვილი მ., თეატრის მხატვრობა 1920-1950, შოთა რუსთაველის სახელობის თეატრის კოლექცია, თბილისი, 2008
- ჭოლოშვილი ნ., თეატრის მხატვრობა, კოტე მარჯანიშვილის სახელობის თეატრის კოლექცია, თბილისი, 2006
- Русский театр в Грузии 170, Тбилиси, 2015

1. დ. თავაძე,
ბ. ვოიტეხოვი,
ლ. ლენჩი,
„პავლე გრეკოვი“,
დეკორაციის ესკიზი,
ძ. ფ. გუაში, 19,5X24,5.
1940
D. TAVADZE.
B. VOITEKHOV, L. LENCH,
“PAVEL GREKOV”,
STAGE DESIGN, PAPER,
PENCIL, GOUACHE,
19,5X24,5. 1940

2. დ. თავაძე, ჟან-პოლ სარტრი, „ლიზი მაკკეი“, დეკორაციის ესკიზი, ძ. აკვ., 29X40,5.
1956
D. TAVADZE . JEAN-PAUL SARTRE “LIZZIE MACKAY”, STAGE DESIGN, PAPER, WATER-COLOR, 29X240,5. 1956

3. ა. თევაძე, ვ. გუნია, „ადვოკატი“, კოსტიუმის
ესკიზი, ქ. ფ.. აკვ., 31X22. 1941
A. TEVZADZE, V. GUNIA, "THE LAWYER", COSTUME
DESIGN, PAPER, WATER-COLOR, 31X22.. 1941

4. ბ. ლოკტინი,
მ. გორკი,
„უკანასკნელი“,
დეკორაციის ესკიზი, ქ.
აკვ. 21X36. 1946
B. LOKTIN, M. GORKY,
"THE LAST", STAGE
DESIGN, PAPER, WATER-
COLOR, 21X236. 1946

5. ირ. შტენბერგი, თ. და ი. პირიევი, „ლუტონინის ოჯახი“,
ქ. ფ. 30X17. 1951
I. STENBERG. T. AND I. PIRIEV, "THE LUTONIN FAMILY", PAPER,
PENCIL, 30X17. 1951

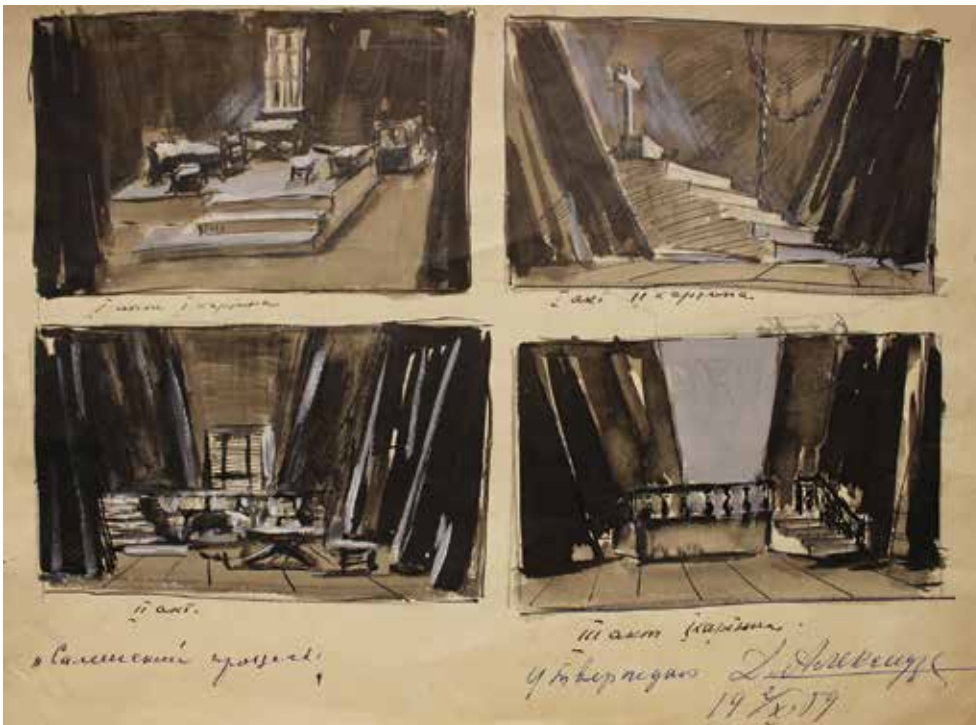

6. ირ. შტენბერგი,
ალ. კორნეიჩუკი,
„პლატონ კრეჩეტი“,
დეკორაციის ესკიზი,
მ. შერეული ტექნიკა,
28X35,5. 1951
I. STENBERG. AL.
KORNEICHUK, "PLATON
KRETCHET" STAGE
DESIGN, MIXED MEDIA
ON CARDBOARD. 28X35,5.
1951

7. ფ. ლაპიაშვილი,
3. გაბესკირია,
„გაბაფხულის დილა“,
დეკორაციის ესკიზი, მ.
ფ. 30X42 1954
P. LAPIASHVILI, V.
GABESKIRIA, „THE SPRING
MORNING“, STAGE
DESIGN, PAPER, PENCIL,
30X242. 1954

8. გ. ტერაძე, ა. მილერი,
„საილემის პროცესი“,
დეკორაციის ესკიზი,
მ. შერეული ტექნიკა,
31X43. 1959
G. TSERADZE, A. MILLER
„THE SALEM TRIAL“,
MIXED MEDIA ON PAPER,
31X43. 1959